

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Logopaedica IV (2011)

Ks. Aleksander Bastrzykowski, *Monografia historyczna Kunowa nad Kamienną i jego okolicy*, Kraków 1939, s. 432–438¹

Nietulisko Fabryczne²

Od 1816 roku, kiedy to Dyrektorem Generalnym w Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych został ksiądz Stanisław Staszyc, datuje się pomnożenie fabryk żelaznych w kraju. Ksiądz Staszyc bowiem zapoczątkował produkcję górnico-hutniczą i dał jej podstawy prawno-państwowe. W dawnym zagłębiu staropolskiem nad rzeką Kamienną zamierzył wzniesić nowe fabryki żelazne, a dla korzystania z całej siły rzeki postanowił ją wprzód oczyścić i uspławnić przynajmniej do Kunowa. Gdy 2 grudnia 1823 roku w projekcie budżetu na 1824 rok ksiązę Ksawery Drucki-Lubecki Minister Przyrządzający w Komisji Skarbu i Przychodów przedstawił raport i wnioski między innymi, że wydatki na górnictwo łożone od 7 lat wskazują potrzebę

¹ Druk W.L. Anczyca i Spółki w Krakowie. Reprint z inicjatywy Stowarzyszenia „Nietulisko nad Świśliną”.

² *Nietulisko* – zapis historyczny z około 1470 r.: „Nyetholyczsko”. Wieś Nietulisko (Małe) nad rzeką Kamienną należała do biskupa lubuskiego [?], dziedzica Opatowa (Bastrzykowski 1939: 420); sama nazwa Nietulisko wygląda na patronimiczną: od imienia *Nietuła* (A. Brückner) → Nietulik ‘syn Nietuły’ → Nietuli(cz)-sko (‘pole, sioło Nietulika?’), z węzłem morfologicznym č (k : č : c) → s;

fabryczny (: *fabryka*) – przymiotnik odrzeczownikowy z formantem ~ny: współformantem w postaci oboczności k : č, w zn. 1. ‘właściwy fabryce, należący do fabryki, związany z fabryką’: „Budynek fabryczny”, 2. ‘produkowany, wykonywany w fabryce’: „Wyroby fabryczne” (USJP I 868);

fabryka (niem. *Fabrik*, fr. *fabrique*, w łac. *fabrica* ‘rękodzielnia’) ‘przedsiębiorstwo przemysłowe zatrudniające większą ilość robotników, produkujące mechaniczne wyroby gotowe lub półfabrykaty’ (SWO₁₂ 204).

W *Słowniku języka Jana Chryzostoma Paska* (XVII w.): *fabryka* w zn. ‘budynek, budowla, gmach’: „Przytoczył to iako iest ciężka rzecz Architektowi kiedy mu kto do złożenia *Fabryki* iuz przyciesane, heblowane wezmie drewno” (870 SPaska I 201). Zwrot frazeologiczny: *założyć fabrykę* 1. „Żmudzini [...] czynniejszą założyli fabrykę lania dział; Pielgrzym₆, 30–2 (*Słownik języka Adama Mickiewicza* II 389); por. *fabryka* <łac. *fabrica* = ‘warsztat rzemieślniczy’> ‘duży zakład przemysłowy wytwarzający maszynowo na wielką skalę środki spożycia i produkcji’; *fabryczny* <od rzeczownika *fabryka*>: ‘*marka fabryczna, znak fabryczny*’ – znak o charakterystycznym rysunku, zwykle prawnie zastrzeżony, będący symbolem określonego zakładu produkcyjnego, umieszczony na jego wyrobach’ (SWO₂₁ 252).

bliższego przekonania się, czy i kiedy, i w jakiej części należy się spodziewać zwrotu sum asygnowanych na górnictwo, ksiądz Staszyc uczuł się tem dotknięty i w marcu 1824 roku złożył namiestnikowi prośbę o dymisję. Namiestnik Zajączek proponował objęcie kierownictwa nad górnictwem księciu Lubeckiemu, który zbadał stan rachunków i sprawozdanie dyrekcji górniczej i przesłał namiestnikowi raport następujący: 1) byłoby z korzyścią dla górnictwa, gdyby je przyłączono do wydziału skarbu, 2) kierunek radcy stanu księdza Staszycy był wzorowy, jeśli chodzi o uczciwość, działania jego nie przynosiły uszczerbku dla państwa, można by jednak zwiększyć dochodowość górnictwa, zmieniając częściowo system dotychczasowy. Gdy 15 grudnia 1824 roku wyszedł dekret królewski o przekazaniu dyrekcji górniczej ministerstwu skarbu, ksiązę Lubecki po długich dyskusjach z księdzem Staszycem bardzo szczegółowo zapoznał się z sytuacją górnictwa, 17 września tegoż roku objechał tereny i zakłady górnicze, był w Kunowie³ i Ostrowcu, badał prace przy uporządkowaniu i uszląkowiowaniu rzeki Kamiennej, oglądał roboty w zakresie poszukiwania węgla w okolicy Kunowa i Miłkowa, dawał osobiście wskazówki kierownikom technicznym. Według obliczeń ówczesnych rzeka Kamienna przy zwykłym średnim stanie wody mogła poruszać 34 fryszerki [1] i 7 par walców [2]; ponieważ jednak wydarzają się często tak suche pory, w których ilość wody na rzece Kamiennej jest daleko mniejsza, jak potrzeba, należało zbytek wody w czasach mokrych magazynować. Do założenia rezerwoaru okazała się bardzo korzystną przestrzeń pod Starą Rudą. Aby jeszcze do tego otrzymać potrzebny spadek wody okazała się konieczność wyprowadzenia kanału poniżej Kunowa.

Sprawa uporządkowania rzeki Kamiennej przybrała na znaczeniu: dotąd był to kapryśny potok leżący w błotnej dolinie, dużo kłopotów przysparzał zakładom, które z tej rzeki korzystały. Sądzone, że Kamienna mogłaby stać się czynnikiem pomyślnym w razie jej uporządkowania. Przemawiały za tem następujące

³ Wydział administracyjny, nr 344. Działo się w mieście Kunowie Dnia 18 września 1824 roku. W przedmiocie przyjazdu J.O. Xięcia Lubeckiego Ministra Skarbu przez miasto Kunów i zwiedzenia jego okolic i praktykujących się robót fabrycznych.

Do Wielmo. Komisarza w Obwod Opatów Delegow
od Burmistrza miasta Kunowa do ulepszenia Drogi
Delegowanego.
RAPORT.

W dniu wczorajszym zrana na godzinę 7. J.O.X. Minister Skarbu przybył od Brodów gdzie nocował do miasta Kunowa, a niewysiadając z pojazdu ciągiem udał się w Towarzystwie Dyrekcji Górniczej do wsi Szewna, tam zwiedziwszy miejsce kopania rudy żelaznej, zwiedził roboty na rzece Kamiennej pod Chmielowem osobiście gdzie śluza 1sza ma być budowana – powróciwszy, udał się zaraz z drogi do gór kamiennych, w których roboty z natury materiału ręką kamieniarza formowane obserwował i pochwalił, nie oszczędził swej fatygi i posunął się aż na wierzchołek gór, gdzie miał okazję być kopalnie kamiennych węgla oraz odkrycie rudy żelaznej widzieć, a wszystko znalazł istotnie użytecznym – powróciwszy, spoczął, we dworze, gdzie w imieniu Naddzierżawcy od W. Administratora był przyjętym – a po obiedzie udał się już samym wieczorem w podróż do Bodzentyna w gronie licznym górnictwa i wielu gości.

Przejazd w Territorium miasta Kunowa iak również Ekonomii Kunów, a nawet w obrębie jedney mili miał dosyć wygodny i z tego względu żadne nie nastąpiło nieukontentowanie. W czyni niniejszy czyni się W.K. Opat. raport.

J. Zawadzki (Akta municypalności m. Kunowo w sprawie kopania węgla kamiennych).

okoliczności: 1) spadek jej wynosił w środkowej części ca 2%, 2) wysokie brzegi pozwalały na wysokie spiętrzenie, 3) zdawała się możliwość uczynienia rzekł spławną po uporządkowaniu.

W 1820 roku rząd ówczesnego Królestwa Kongresowego, idąc za radą księdza Staszycyca, zwrócił uwagę na zwiększenie produkcji hutnictwa i biorąc pod uwagę, że rzeka Kamienna obfituje w bogactwa naturalne, zamierzał wykorzystać spadki wody dla ruchu fabryk i jednocześnie ją uspławnić. Przez uspławnienie Kamiennej cały okręg hutniczy zyskiwał naturalną drogę do Wisły, a Wisła w świat.

Do 1833 roku zostały przeprowadzone następujące roboty:

a) kanały:

- 1) kanał pod Wąchockiem, wykopany 1830 roku długości 2000 metrów, szerokości 24 stopy (6,22 m), głębokości średnio 7 stóp (2,1 m),
- 2) kanał pod wsią Ruda, długości ca 1250 metrów,
- 3) właściwy kanał rudzki, wykopany w celu przygotowania rzeki do spławu od wsi Ruda do Nietuliska, długości ca 6800 metrów i głębokości średnio 2–4 metry,
- 4) węzeł nietuliski, zbudowany dla połączenia kanału rudzkiego z kanałem kunowskim i świślińskim, długości ca 320 metrów i głębokości ca 2 metry,
- 5) kanał świśliński długości ca 2000 metrów, głębokości 3,7 metra,
- 6) kanał kunowski długości ca 7500 metrów, głębokości ca 5 metrów,
- 7) przedłużenie kanału kunowskiego do szluzy chmielowskiej długości 1800 metrów i głębokości 3 metrów,
- 8) kanał spławny od Chmielowa do Borowni długości przeszło 20 kilometrów, rozpoczęty przy wsi Chmielów – nie skończony,
- 9) kanał obwodowy długości przeszło 17 kilometrów, szerokości 23 stopy (ca 7 m) i głębokości ca 2,1 metra. Kubatura robót ziemnych wynosić miała 2686.000 metrów kwadratowych;

b) pozatem zbudowano szluzy:

- 1) chmielowską długości 74 metrów i szerokości 51/2 metry,
- 2) częstocicką tych samych rozmiarów,
- 3 i 4) ostrowiecką i denkowską,
- 5) bodzechowską, jak w Chmielowie i Częstocicach,
- 6) grójecką – nie skończoną.

Ogółem urządzenie kanałów kosztowało 147 709 rubli 41^{1/2} kopiejek
szluz 43 596 » 10^{1/2} »

Razem 191 305 rubli 52 kopiejki⁴.

Rada Administracyjna Królestwa Polskiego, chcąc uprawomocnić fakt, że rzeka Kamienia miała być spławną, wydała dekret z czerwca 1827 roku, powołując się

⁴ „Ziemia. Ilustrowany Miesięcznik Krajoznawczy”, nr I (styczeń). *Dolina rzeki Kamiennej w programie Staszycyca i Druckiego-Lubeckiego*, s. 194–197. Artykuł Mieczysława Radwana, który zestawienie to zaczerpnął z książki *Materiały dla statystyczeskawo opisanja Radomskiej Gub.*, Radom 1881.

przytem na konstytucję polską z lat 1447, 1496, 1550, 1589, 1598 i 1613 o rzekach spławnych stanowiących.

Według artykułów tego dekretu właściciele pobrzeżni obowiązani byli oczyszczać brzegi z drzew wyniosłych i krzewów, przebudować mosty na rzece, jeśli przeszkadzały kursowaniu statków wodnych, dbać o brzegi, a wszelkie straty z tytułu prowadzenia kanałów i budowy szluz mogli dochodzić na drodze sądowej lub sądowno-administracyjnej⁵.

Z upadkiem powstania listopadowego zamiar uspławienia rzeki Kamiennej został zaniechany. Bank Polski, który przejął majątek i zobowiązania wydziału górniczego, prowadził dalej roboty przy porządkowaniu rzeki, ale tylko te, które były związane z zakładami fabrycznymi: Wąchock, Starachowice, Brody, Michałów i Nietulisko, które pod opieką Banku Polskiego rozwinęły się wspaniale. Na wystawie paryskiej 1846 roku otrzymały zaszczytną nagrodę.

Przy moście nad rzeką Kamienną w Kunowie stoi figura z kamienia miejscowego świętego Jana Nepomucena, artystycznej roboty, z następującym napisem od wschodniej strony:

I H S

Ian S. Nepomucen na rękach piastuie Iezusa y Lilią, Ztąd się pokazuie
Ze czystosci i sławy Patronem zostaie
Więc się każdy do niego niech o nie udaie. AD 1755.

Na teje figurze od zachodniej strony został wyryty napis:

Przy projektach roku 1825 rozpoczęcia robót wodnych nad rzeką Kamienną roku 1826 między innymi znajdował się inżynier Maciej Bayer.

Napis ten jest pamiątką prac przy rzece Kamiennej prowadzonych z rozkazu księcia ministra Franciszka Ksawerego Lubeckiego. Figura ta stała w pobliżu dawnego koryta rzeki Kamiennej, potem została przeniesiona w inne pobliskie miejsce, o czym świadczy napis od strony południowej:

Ta figura przestawiona 12 Maia 1846 ro: przez ogół kamieniarzy Miasta Kunowa.

Od strony północnej napis:

R. 1859.

Most postawił Inżynier Maciej Bayer.

Poniżej napis: „W trzecim roku wielkiej wojny most ten postawił Tadeusz Piaskiewicz”. Zatem 1917 roku drewniany most ten został postawiony.

Figura pierwotnie znajdująca się w pobliżu starego koryta rzeki, obecnie przeniesiona i ustawiona w pobliżu mostu przy rzece Kamiennej, jest niemym świadkiem prac i wysiłków ministra Lubeckiego skierowanych ku uspławieniu rzeki Kamiennej i uprzemysłowieniu tej okolicy. Figura ustawiona na wzgórzu usypanem ręką ludzką, okolona drzewami wśród zieleni, niezmiernie dodatnie i miłe robi wrażenie.

⁵ „Dziennik Praw“, t. 12, nr 47.

W 1846 roku na terytorjum Nietuliska Dużego, dawnej własności biskupiej, wtedy rządowej, przy połączeniu wód rzeki Swiśliny i Kamiennej stanęła w pięknym, weneckimi oknami oświetlonym budynku walcownia [3] sztabowa [4], do przerabiania na żelazo sztabowe kolb [5] upudlingowanych [6] w sąsiednich zakładach Brody i Michałów, również nad rzeką Kamienną⁶. Wodę do pogródek przeprowadzał kanał górny, opatrzony prócz dwóch szluz [7] wchodowych, jednej przy zakładzie, drugiej przy Swiślinie, jeszcze trzecią powyżej na tejże rzece Swiślinie. Wykopane były kanał przewałowy i kanał dolny, czyli odpływowy od pogródek dolnych. Koła wodne w oddzielnej kołowni ustawione, o sile 60 koni, poruszały walcownię sztabową z 40 par walców różnych wymiarów, nożyce i tokarnią. W gmachu fabrycznym były również piece płomienne wygrzewalne (szwejsowe) [8]. Przy zakładzie fabrycznym zbudowane zostały domy mieszkalne, kuźnia i magazyn [9]. Walcownia tutejsza była w stanie wywalcować rocznie przeszło 76 000 centnarów kolb na żelazo sztabowe. Walcownia w Nietulisku należała do rządowego okręgu wschodniego; oprócz Nietuliska należały do tego okręgu wielkie piece w Starachowicach, Bzinie, Rejowie, Parszowie, Mostkach, Mroczkowie, Samsonowie i Królewcu, odlewnia w Białogonie (piec kupolowy do przetapiania fragmentów na odlewy części mechanicznych), fryszerki, czyli kuźnice nad Kamienną w oddziale wschodnim; w Michałowie, pod Wąchockiem, Marcinkowie i Bzinie, w oddziale suchedniowskim: Ostojowie, Ogonowie, Jędrowie, Berezowie, Pstrążnicy, Suchedniowie, Stokowcu i Baranowie; w oddziale samsonowskim: w Jasiowie, Janaszowie, Humerze i Świątełku; w oddziale radoszyckim: Małachowie nad rzeką Czarną; pudlingarnie: w Sielpi nad rzeką Czarną; Michałowie i Brodach nad rzeką Kamienną. Wszystkie te zakłady założone lub ulepszone zostały za czasów ministra księcia Franciszka Ksawerego Lubeckiego (zm. 1846).

W szczytcie magazynu fabrycznego w Nietulisku umieszczona została żelazna tablica, na niej wyryte litery w języku łacińskim:

Auspiciis. Augustiss: Nicolai I
Imper: tot: Russ: Beg: Poi:
Vicario Regni Celsis: Ioanne Princ: Varsav:
Praefecto mensae Publ: Poloniae
Fodinas Administrantes.
AD MDCCCXLII

Co znaczy: Pod opieką najszczęśliwiej panującego Mikołaja I cesarza wszechrosyjskiego, króla polskiego, za czasów namiestnika Jana księcia warszawskiego, staraniem prezesa Banku Polskiego, tablicę tę wystawili zarządzający zakładami fabrycznymi. W Roku 1842.

Jeszcze do 1903 roku jadący koleją lub szosą z Wierzbnika do Ostrowca mogli się zachwycać pięknymi widokami na stawy, upusty i budowle fabryczne. Powódź w lipcu 1903 roku zniszczyła ostatecznie te warsztaty, a z nimi ślady i myśli księdza Staszycy i księcia Lubeckiego. Zresztą powódź ta dokonała tylko pewnej formalności, bo fabryki te planowo niszczone były postępowaniem rządu rosyjskiego, który nie chciał, by te zakłady szły, jak należy. Gdy się czyta historię tych zakładów, można

⁶ Świadczy o tem napis wyryty za szluzą przy zosie: „R.P. 1840. Ukończony Zakład Walcowni. Karol Knake Budowniczy”.

dokładnie pojąć, jak wielką szkodę i krzywdę wyrządzała na każdym polu niewola rosyjska.

Wspaniałe ciosem wyłożone i z ciosu wystawione okazałej budowy nieczynne szluzy, sterczące ruiny pozostałe z dawnej walcowni, opuszczony, zatęchły i okazały dom (gdzie mieszkał zarząd), zarośnięty chwastami staw i kanały, walące się ogrodzenie niszczone przez miejscowych amatorów cudzej własności, przetrzebione przez nieuczciwych dzierżawców wspaniałe drzewa w parku, ogólna martwota i wiejąca zewsząd pustka, niezmiernie przygnębiające robią wrażenie. Tam gdzie był przez lat sześćdziesiąt z górą ruch i życie, wrzała praca, od czasu do czasu odbywały się huczne zabawy, dzisiaj wszystko wieje pustką i melancholią. *Sic transit gloria mundi*.

Przypisy

- [1] *fryszarka* <niem. *frisch* = 'świeży'> ['piec obsługiwany przez fryszera'? 'piec służący do fryszowania' 'dawny piec do świeżenia' (*fryszowania*) surówki żelaza, podobny do dymarki, służący do otrzymywania żelaza zgrzewnego']; *fryszować* <niem. *frischen*> 'świeżyć surówkę żelaza (dawnym sposobem) przez wypadanie w wysokiej temperaturze zawartych w niej domieszek'; *fryszler* <niem. *Frischer*> przestarzałe 'robotnik zatrudniony przy fryszowaniu'; *fryszerski* (przymiotnik utworzony od rzeczownika *fryszler*, za pomocą formantu *-ski*: piec *fryszerski* (SWO₂₇ 289); *fryszarka* 'piec obsługiwany przez fryszera' (z formantem *-ka?*), por. *fryszarka* 'to, co służy do fryszowania' (: *fryszować*) z formantem *-erka* lub *~(er)ka?*), *fryszować* (: derywat odzapożyczeniowy od niem. *frischen* w zn. 2. hutnicze 'fryszować, świeżyć, rafinować') (WSNP I 625).
- [2] *walec*, tech. 'wał, część składowa walcarki, to znaczy urządzenia do plastycznej obróbki metalu'; z niem. *Walze* r.ż. 'wał, cylinder, wałek: średnio-wysoko-niemieckie *walze*, staro-wysoko-niemieckie: *walza* 'wałek', tzn. 'coś toczącego, modelowanego przez kręcenie' (Brückner SE 600; Kästner DL § 3; Korbut WN 18, 98, 103, 125; SWO 694; SWOT 797; Kluge EW 837; Karsz. 207).
- [3] *walcownia* 'miejsce (fabryka), gdzie się walcuje' (: *walcować*) z terminologii technicznej 'poddawać metale, przedmioty metalowe itp. procesowi obróbki plastycznej; z niemieckiego *walzen* 'walcować, toczyć na walcu', *wälzen* 'toczyć, gładzić, od germańskiego **welt* i indoeuropejskiego **uel* – 'kręcić się, obracać się'.
- [4] przymiotnik *sztabowy* utworzony od rzeczownika *sztaba*: walcownia *sztabowa*, żelazo *sztabowe* (: *sztaba*); *sztaba* 'płaski drąg metalowy', u Lindego 'zakrzywione drewno wmontowane w środek statku', *sztabnik* 'obserwujący przód statku'; z niem. *Stab* r.m. 'sztaba, staro-wysoko-niemieckie *stab*, germańskie: **staba* <indoeuropejskie> **stabha* 'kij drąg' (Brückner SE 555; Kästner DL § 3; Korbut WN 83, 118, 120; Linde SJP V 612; SWO 649; SWOT 734; Karsz. 196).
- [5] *kolba* r.ż. 'przyrządy i przedmioty (botaniczne, chemiczne, techniczne, wojskowe) – o rozszerzonym okrągławym zakończeniu', por. średnio-wysoko-niemieckie *kolbe* r.m. 'pałka jako broń'; 'roślina w kształcie pałki (nowo-wysoko-niemieckie) *Kolben* r.m. 'rozszerzające się zakończenie' (np. ręcznej broni palnej, drążka o różnym przeznaczeniu); 'naczynia szklane; kwiatostan, kłos o grubej osi (np. *kolba* [pałka] kukurydzy)' <germańskie> **kūle* 'ts.' (Brückner SE 244–245; Karłowicz SWO 288; Kästner DL § 36: 131; Korbut WN 49, 87, 101; Sławski SE II 345; Kluge EW 388; Schade 504; SWOT 364; Karsz 74).
- [6] *upudlingowany* – mieszków przymiotnikowy bierny utworzony od czasownika dk. *upudlingować* (: *pudlingować* ndk.); *pudlingowanie* (: *pudlingować*), od ang. *puddling* (wym. ɹʌdlɪŋ), hutnicze: 'przestarzały sposób przetapiania żeliwa na stal, obecnie zastąpiony przez metody besemerowskie, tomasowskie i martenowskie oraz przez wytapianie elektryczne' (SWO₁₂ 553); techn. 'dawny sposób oczyszczania surówki [wytapianej rudy

- żelaza] z domieszek węgla, krzemu, manganu przez ogrzewanie jej w piecu płomieniowym; 'proces pudlarski' SWO₂₇ 711.
- [7] *śluz* 'zapora na rzece do przeprowadzania statków z jednego poziomu na drugi', dawne: *szluz, słóza*, obok staropolskich *stawideł, zastawnika* (XVI w.); ze średnio-dolno-niemieckiego *slūze, sluise* 'to samo' <ze średniowiecznej łaciny> *sclusa*, łac. *exclusa* 'śluz', *excludere* 'zamykać' przez franc. *éclyse* 'śluz' i holenderskie *sluis* 'ts.'; w Hamburgu wyraz *sluize* pojawił się w 1237 roku, kiedy Holendrzy budowali tam żuławę; wyraz dolnoniemiecki, przejęty został z wysokoniemieckiego w XVI wieku w postaci *Schleuse*, r.ż. 'śluz'; Kästner DL § 89; Korbut WN 81, 92; Linde SJP 328; Reczek 862; SWOT 738; Kluge EW 657; Karszniewicz-Mazur 1988: 122.
- [8] przymiotnik *szwejsowy*: piece płomienne wygrzewalne (*szwejsowe*): przymiotnik odza-pożyczeniowy *szwejsowy* 'taki, w którym się *szwejsuje* : *szwejsować* potocznie 'spawać metale'; z niem. [nowo-wysoko-niemieckiego] *schweissen* 'ts.' <ze staro-wysoko-niem.> *sueizan* 'pocić się, żarzyć' (Karłowicz SJP VI 643; SWOT 736; Der Grosse Brockhaus X 558–559; Karsz. 200).
- [9] *magazyn* r.m. 1. fr. *magasin* r.m. 'sklep, skład'; 'sklep, salon mody': „Kwiaty niesztuczne wśród tego świata sztuczności... błota, bruku, portierów, magazynów, mebli”, itp. [Z. Krasiński, *Listy do Delfiny Potockiej*] (1975), t. 3, s. 195; Tw. (1962), Tw. 1966; Linde [L] tylko w znaczeniu 'skład, np. zboża' [*Zabawy. Teatr*, Jakubowski, Pamiętnik]; *Słownik wileński* [Swil.] o znaczeniu 'sklep'; *Słownik warszawski* [SW] 'sklep', 'magazyn mód, strojów' [Korzeniowski, Kraszewski]; SJPD 'duży, dobrze zaopatrzony sklep, salon mody' [Szaniawski, Orzeszkowa]; inne a) Linde, SW, SJPD 'skład, składnia'; b) schowanko w karecie; c) Linde, SW, SJPD 'tytuł czasopisma ilustrowanego'; d) SW fot.; e) SD 'część broni z nabojami'; B. Ligara, *Galicyzmy leksykalne w listach Zygmunta Krasińskiego* (1987): 69.

Rozwiązanie skrótów

- Brückner SE A. Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, wyd. 2., Warszawa 1970.
- Karłowicz SJP *Słownik języka polskiego*, red. J. Karłowicz, A. Kryński, W.N. Niedźwiedzki, Warszawa 1890, t. 1–8.
- Karłowicz SWO J. Karłowicz, *Słownik wyrazów obcego a mniej jasnego pochodzenia, używanych w języku polskim*, Kraków 1894–1905 (opublikowany do hasła M).
- Karsz. A. Karszniewicz-Mazur, *Zapóżycczenia leksykalne ze źródła niemieckiego we współczesnej polszczyźnie*, Wrocław 1988.
- Kästner W. Kästner, *Die deutschen Lehnwörter im Polnischen, cz. 1: Einleitung und Lautlehre*, Leipzig 1939.
- Kluge EW F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, wyd. 19., Berlin 1963.
- Korbut WN G. Korbut, *Niemczyzna w języku polskim. Wyrazy niemieckie w języku polskim pod względem językowym i cywilizacyjnym*, Warszawa 1935.
- Linde SJP S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, wyd. 2., Lwów 1856.
- Reczek S. Reczek, *Podręczny słownik dawnej polszczyzny*, Wrocław 1968, t. 1–2.
- Sławski SE F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1952–1975, t. 1–5.
- SWO *Słownik wyrazów obcych*, red. Z. Rysiewicz, J. Safarewicz, E. Słuszkiewicz, Warszawa 1955.

- SWO₁₂ *Słownik wyrazów obcych PIW*, red. Z. Rysiewicz, J. Safarewicz, E. Słuszkiewicz, wyd. 12., Warszawa 1967.
- SWO₂₇ *Słownik wyrazów obcych PWN*, wyd. 27., Warszawa 1993.
- SWOT *Słownik wyrazów obcych*, red. J. Tokarski, Warszawa 1971.
- WSNP J. Piprek, J. Ippoldt, *Wielki słownik niemiecko-polski*, t. 1–2, Warszawa 1983.